

ЈЕРЕЈ АТАНАСИЈЕ

Светосавски храм на Врачару у плану развоја и хуманизације нашег главног града

Са највећом радошћу увек читамо у нашој дневној штампи о развоју нашег главног града. Цео наш народ прати тај развој од почетка прошлог века са највећим интересовањем и огромном помоћи коју му даје за то. Са општим напретком тај је развој све бржи и обухватнији. Оно што чинимо данас за овај наш главни град од преоудног је значаја за стотине година које долазе. У том погледу ми смо као генерација највише одговорни пред оним које долазе иза нас да приложе своје прилоге његовом усавршавању. Али није у питању само наша одговорност пред будућим генерацијама у погледу будућег физичког изгледа нашег главног града. Има пуно аспеката о којим морамо водити рачуна да бисмо заиста конструктивно могли да кажемо и за себе да смо одговарајуће и логично продужили рад предходних генерација у развоју овог места у којем су концентрисани наши најважнији центри било науке, економике или културе васпитања. Јер главни град у једном народу има и свој психолошки значај по свом изгледу, уређењу, али и духовној атмосфери која се у њему развија. Можемо заиста са пуно оправдања да кажемо да је главни град једног народа, а то се даље преноси на све остале његове градове и сва друга насеља, и место или нека врста „експерименталне лабораторије“ људ

ских односа, опште хуманизације, пријатељске средине, у којој висока техника и аутоматизација треба само да служе „унутрашњем развоју личности“, његовој слободи, његовом развоју укуса, лепоте и вредности живота, или да „групе“ људи које у њему живе развијају и паје у себи и једно „примитивно“ осећање корена, једна „примитивност“, односно не посредност, која рационално мора да прати човека кроз цео његов живот, али у исто време и његову отвореност према свету и свим комуникацијама.

Ова отвореност према свету мора да буде једна од главних наших особина коју већ успешно негујемо ради свог и општег светског напретка. Али отвореност мора бити заузета са једног става, мора имати свој крени, свој ослонац. То има сваки народ као народ, имамо то и ми. Тај крени нам баш и омогућава рационалност наше комуникације, на првом месту преко нашег главног града, која се преко њега практично или физички организује, и због тога тај крени морамо неговати јер тим негујемо себе као посебност, индивидуалност, јер само кроз индивидуално развијену личност знамо да могу доћи и крени прилози по општи развој. Развој целог друштва исто као и једне личности, претпоставља промене, јер само у оквиру кретања, промена, могуће је усавршавање.

Нормални су међутим и отпори променама, свет се често плаши промена. Људи воле или се осећају сигурнијим ако се држе већ утврђеног, постављеног, па ма колико и они сами увиђали да су нове ствари боље или корисније. Због тога се и поставља питање и борбе против таквог схватања или осећања, или тога што се и уобичајено назива и институционалном инерцијом. Мисрамо тражити корене тој инерцији. Ако пажљиво студирамо ове отпоре наћићемо их и открити у тој нашој претераности да мењамо све, и то све толико радикално да при томе доводимо у питање и саме основе на којим стојимо, са којих ствари и треба да мењамо, а што је опет психолошки недопустљиво или логички нерационално — коначно то није ни могуће. Али наше увиђање да многе ствари морају да се мењају, и то радикално да се мењају, делују на нас толико опсесивно, толико заносно, да не осећамо колико тим заборављамо и оно одакле смо добили тај импулс за усавршавање и тим мењање своје околине, односно самих себе. Онда се сасвим оправдано јављају и отпори тој захукталости која често добија недозвољену брзину, јер логика механизма промене је недозвољава у таквом једном правцу заноса. То се онда може да искриви и од оних који из било којих личних разлога не могу да усвоје промене које се планирају или нужно намећу. Тако се ствара једно поднебље у којем се тражи пажљивији приступ промени, реформа или преиспитивање рада усавршавања и мењања наше природе и наше околине.

Жеља за променом просто због неког теоретског става мењања нема свог оправдања или логике а ни икаквог изгледа помоћи у човековом развоју, већ баш обратно. На пример, не може се променити колективна подсвест једног народа, сна његова суштина која чини његов идентитет, то што он јесте, оно што он држи у овојој подсвести као своју највишу вредност или епоку вредност, највишу врлину, снју што је преовладало у њему као најбоље или најчовечније у току векова његове борбе за своје место у општој историји народа и њиховој борби за организовањем једног света према најбољем могућем идеалу савршенства. Другим речима не могу се ме-

њати корени једног народа и од њега правити један други народ, нешто што он то није или није био. Ми то знамо да није могуће, па то можда и нико и не покушава па због тога се и на то онда можда и не треба жалити. Али се у свом заносу за развојем можемо да заборавимо и даму дамо такав утисак као да то желимо или да то хоћемо. Јер оно што ми заиста хоћемо у свом залету усавршавања несумњиво да је то само један преображај ка успелијем остварењу између нас или у нама оног што је увек као најбоље кроз нашу историју преовлађивало међу нама и што нас је довело у ове дане у којим се опет и даље залажемо за победу оног што је најпозваније да се истакне у општем развоју, оно чега смо се држали у свим моментима наших националних криза, у којима смо успели баш на основу врлине да се увек ставимо на страну добра у борби када су општи човечански идеали такође били у питању. Када се пак ти основи са којих се кретало у борбу доводе у питање, или када бар изгледа да се доводе, ако извесном непажњом на неки начин условимо да је то у питању, онда се несумњиво и доводе у питање и сами разлози због чега се сумња у успех или развој и због чега се и својим срцем и својом мишљу сви не залажу за њега, за промене, за реформе, већ многи остају по страни изван главног тока ствари. Трошимо онда енергију на убеђивање и указивање о добронамерности свега.

Симбол сигурности или уверења да се не ради о томе, симбол међусобног уверења да у овом раду на развоју и напретку не грешимо и да сигурно можемо да идемо напред према овсјим племенитим и напорним идеалима планирања био би и храм Св. Саве на Врачару као и низ других по осталим деловима града у којима смо успели да саградимо низ нових лепих, хигијенских, стамбених блокова. Јер није реч само о храму као згради већ о храму као симболу уверења да су корени одакле смо као народ поникли, и кроз које дали све што смо до сада створили, да нису у питању, да њих нико не дира. То је светосавље, само један ужи појам за идеју православља, а суштински ништа друго до идеал хришћанске концепције живота одности задатка усавршавања као усавршавања које уколико је духов-

но јесте у исто време и материјално, или уколико је материјално јесте у исто време духовно. Сви се слажемо у томе да не живи човек само о хлебу али да се ипак морамо свакодневно молити за тај хлеб. То је суштина хришћанске или прве молитве коју је дужан да зна сваки хришћанин и да је бар једном дневно изговори. Али то је и суштина свих савремених покрета хуманизације или социјализације света.

Наш данашњи брз напредак, који заиста иде у корак са општим светским напретком, кроз који несумњиво да дајемо и извесна решења не само за свој сопствени напредак, већ за напредак уопште, свих народа, јесте један историјски догађај у нашој националној историји. То је једно велико њено ново поглавље. Тај догађај несумњиво да условљује напредак савремене науке коју обилно користимо. Међутим, ослањајући се на науку, њен методолошки рад, поступак, морамо имати на уму да је сваки историјски догађај условљен и низом различитих социјалних снага. Није потребно ни овде ни онде да говоримо колико је главна покретачка снага нашег развоја кренула у једном релативно сиромашном друштву, какво је било и наше у средњем веку, кроз изградњу великих и естетски толико укусно архитектонски обликованих храмова. Они су били гаранција да наш општи развој има и свој логичан смисао, своје оправдање у космоичкој историји или појави живота. Јер у научно писаним студијама историје можемо да често прочитамо и то да један историјски догађај никад се не може мерити или процењивати према једном само узроку који му непосредно прелази или формално, физички, стоји иза њега.

Историја је далеко компликованија, далеко коренијата, као духовни процес да се у процењивању једног догађаја мора ићи далеко дубље, али опет и не до мере да се човек губи у дубинама историје не знајући одакле у њој све извире и одкуда ми у њој. Та збуњеност от т била би сметња напретку. Због тога нам је потребна основа наше лојалности у историји, основа на коју се ослањамо и која нам у нашој психолошкој структури гарантује да сав напредак има неку своје радосно оправдање у историји. Само онда можемо да разумемо онај опроман напор нашег средњовековног друш-

тва за делима уметности у којима се изражавала и радост живота, његова лепота, али и наша наука, осећање за рационалном контролом ритма живота, што налази свој израз у математици, јер без ње или знања о њој не бисмо имали ни своје средњовековне цркве као грађевине, а у исто време све је то било постављено као на свом корену на богословским погледима које међу нама почињу да шире први мисионари и коначно утврди Св. Сава. Због тога је онда он и симбол и у једном психолошко-научном смислу нашег материјалног напретка.

Када имамо испред себе његов рад у слици историје нашег развоја видимо да лојалност његовим погледима није била ништа друго до лојалност једном општем универзалном погледу на свет који се и данас прогресивно шири по целом свету. Због тога и ни због чега другог како он тако и сви други наши средњовековни владари, највећи број од њих, добили су и религиозне квалитете или обожавања — јер су организовали у свом друштву или омогућили његовим праћанима тихо и мирно, уз сав њихов други рад, развој у усвајању највиших вредности које су могле да буду човеку откривене. Због тога је увек *лојалност* Св. Сави значила у нашој историји, не неки национализам због национализма, већ лојалност оној енергији која је међу нама имала спасоносну функцију интегративне енергије која је текла кроз нас да би међу нама победиле оне карактерне особине које су се увек према општим универзалним мерилима вредности рачунале као конструктивне и по људско друштво спасоносне.

То је осећање доброг, или рационални став бити на страни добра. То не може увек чисто рационално да се образлаже или анализира. То мора кроз степен васпитања, кроз лагану еволуцију усавршавања и најизвестан начин да доспе да лежи у нама. Онда то има и своје религиозно обележје. Отуда онда у једном раду присуство што већег броја храмова, баш као присуство, у физичком погледу, и без свакодневног свраћања у њих, већ самим својим спољним изгледом, јесте и стална еволутивна опомена на лојалност, у једном погледу, кроз коју смо успели да дођемо у овај ступањ наше модерности у којем смо данас.

Храм је по својим спољним кон-турама, као архитектонска целина израз и рада, поретка, хармоније и мира. Као такав је онда несумњиво и средство борбе против нерада, анархије кроз радости изградње. Храм има огромно онда место у борби човека да интегрира у себи снагу против свих оних снага које разбијају човеков интегритет а тим и интегритет друштва. Због тога су и они Београђани који су предвидели развој нашег главног града у један милионски град и замисли у њему и једну величанствену катедралу, али само као средство наше хуманизације, отворености, према свету, као симбол наше заједничке борбе са свим осталим народима света за општи људски напредак. Само је нама потребна основа за то, као виљив симбол те тежње. У нашој историји тај симбол је име Св. Саве. Гаранција моралног континуитета да наши историјски токови никад не узму погрешан правац служења деструктивним силама историје, већ универзално утврђеним вредностима, толико много пута самим искуством опробаним или потврђеним. Јер хуманизација човека то и значи, бити увек на страни добра. Осећање и укусу за то ми смо добили кроз оца наше нације Св. Саве. Отуда његов храм на Врачару или сви храмови широм земље нису ништа друго до у оквиру свога народа симбол добра. Други народи и друге вероисповести или националности имају своје симболе за развој и утврђење добра, у нашој историји то јесте Св. Саве. Његов храм је онда симбол да целокупна наша савремена и захуктала производња и продукција неће окренути правцем који није пожељан, већ добру. У том погледу играју велику улогу идеје са којима се везујемо, у једној историјској аналопији развој нашег друштва сасвим лако можемо да видимо да никад, ниуком случају, никада није

био ометан идејама светосавља, већ обратно. Због тога уколико има неспоразума у погледу смисла речи „светосавље“ потребно је са више поверења или отворености прићи том испитивању и затражити објективну помоћ или информацију из историје било самог развоја нашег друштва у оквиру његове интелектуалне историје или и историје и саме Цркве. При томе се сасвим лако може да види да интелектуална и филозофска страна наше социјализације није ни најмање у супротности са светосављем. Баш обратно, уколико се довољно нисмо упознали са тачним значењем његовог појма, шта светосавље значи, пре доводимо у питање нашу социјализацију, сигурно успоравамо њен процес развоја хуманизације нашег друштва. Светосавски храм на Врачару био би и симбол у овој нашој општој изградњи и знак нашег тачног или стварног разумевања шта реч светосавље значи а у исто време и симбол нашег напретка.

Истина та изградња овог величанственог храма мора бити тако организована и у плану времена наше изградње да се тим не омета изградња и других установа, зграда за потребе наше просвете, здравства, администрације. Али када знамо да је светосавска идеја била увек кроз нашу историју симбол наде и извор племенитости, онда заиста средства која ћемо одвојити за изградњу овог храма неће ићи на штету нашег општег плана развоја. Не можемо онда замислити будућност без тих врлина. Сетимо се само оног огромног смо поуздања која смо вековима пајили у симболу светосавља. То је једно искуство. Ми онда можемо да говоримо о психолошким сметњама нашег напретка уколико доводимо у питање ово искуство, то је у ствари питање катехизације или религиозног васпитања чланова нашег друштва, омладине на првом месту.